

הרב נתן אופנר

דין הסתכלות באשה

(חלק א')

מבוא

אחד מבטויי היחס לאשה הוא ההסתכלות בה, ומתוך שנפסק בהל' "יתרחק מנשים מאד מאד" ושו"ע אבהע"ז כא' א' יש לדון מהי ההתרחקות הנצרכת בפעולה של ההסתכלות, דיון זה צריך להתמקד במס' שאלות יסוד א. באיזה אשה אסור להתסכל ב. איזו איכות של הסתכלות נאסרה, ושתי שאלות אלו קשורות בשאלה כללית נוספת מהו יסוד איסור ההסתכלות ומהי זיקתו לאיסור ההרהור באשה.

הגדרת איסור "לא תתורו"

א. לאו זה של הרהור מפורש ברמב"ם בהל' עכו"ם פ"ב ה"ג "כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות ולא זו אע"פ שהוא גורם לאדם לטרדו מן העולם הבא אין בו מלקות". כוונת הרמב"ם במילה זנות בהקשר זה, היא זנות הלב שנגרמת ממבט העיניים היינו מקשר עם העולם החיצון. המינות נובעת מתוך תהליך שכלי פנימי כפי שמפרט הרמב"ם לפני כן "פעמים יתור אחרי עכו"ם ופעמים יחשוד ביחוד הבורא שמא הוא אינו, מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא היא אינה ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה". הזנות נובעת מקליטה של דברים הנמצאים בעולם "יתור אחרי עכו"ם" ובכללה גם זנות אחרי נשים. פשט זה מבואר להדיא במקורו של הרמב"ם, בסוגיא בברכות יב: "דתניא "אחרי לבבכם" - זו מינות וכן הוא אומר: אמר נבל בלבו אין אלקים, "אחרי עיניכם" - זו הרהור עבירה שנא' ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, "אתם זונים" זו הרהור ע"ז וכן הוא אומר ויזנו אחרי הבעלים השמיט הרמב"ם את דרשת "אתם זונים" וכן גרס "אחרי עיניכם - זו זנות" כי בכלל מראה העיניים כלולים כל סוגי זנות הלב בין לע"ז בין לנשים.

ב. עכ"פ מבואר בפס' עצמו עפ"י דחז"ל שישנו איסור לתור אחרי מראה העיניים מחמת שמוביל להרהור הלב. איסור זה מפורש יותר בד' הרמב"ם הל' תשובה פ"ד ה"ד "המסתכל בעריות ומעלה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי או קרבתי אצלה והוא אינו יודע שראית העיניים עוון גדול שהיא גורמת לגופן של עריות שנא' "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". ביאר הרמב"ם שישנו איסור נוסף מלבד האיסור להרהר, והוא מבט העיניים.²

ההבדל שבין הסתכלות בערוה לבין הסתכלות באשה פנויה

יש לעיין היטב בלשון הרמב"ם שנקט "המסתכל בעריות" ולא נקט נשים ומשמעות דבריו היא שבאשה שאינה ערוה כגון פנויה אין איסור הסתכלות. אמנם היה מקום

לומר ש"עריות" בהקשר זה מכוון לכלול את כל הנשים וכד' הבטוי "גלוי עריות" שכולל את כל הנשים (ויעוין פ"ה מהל' יסוה"ת בה"ב "וגילוי עריות". והדוגמא של הרמב"ם היא "אנס אשה לבועלה", אלא שבאמת בפנויה נראה לכאורה דאינו בכלל האיסור הזה, אך כשמדברים הפוסקים על "אביזריהו דעריות" כוונתם לכלל הנשים). אכן מצינו לרמב"ם עצמו שהתיר הסתכלות בפנויה. ז"ל הרמב"ם בפיה"מ סנהדרין פ"ז מ"ד "...במתכוין להנאת כ"ז אסור ומכין לעובר מלקות... וכן אסור... וליהנות בראיית העין בצורתה במתכוין להנאה אבל אינו חייב ע"ז מלקות... ומותר להסתכל בכלה בשעת ברכה ואע"פ שהיא אשת איש והיא ערווה ואסור להסתכל בה אח"כ אא"כ לא נתכוון לידע צורתה".

ואשה הפנויה מותר לאותם שאינה לו ערווה ליה בנות בהסתכל ביפיה.³ ואין בזה איסור אלא ע"ד צניעות והפרישות והוא מן הדברים המותרים כדי שלא יגע באיסור כי החסידים מרחיקין דברים כאלו ואע"פ שהן מותרין מחשש שתנשא אותה אשה וירגיל עמה כמו שהיה עושה לפנים וכן פרשו בפ"ז זה שאמר איוב "ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה" אבל אינו אסור.

אבל אם היה מסתכל בה לידע אם היא יפת מראה כדי שישאנה או אם היא כעורה ולא ישאנה - זה ראוי לעשות והתורה מצווה על זה לאנשי מעשה מבעלי תורה מכוונים לעשותו" הרי שהתיר הרמב"ם "ליהנות בהסתכל ביפיה" של אשה פנויה ולכן דייק הרמב"ם בל' וכלל בלאו של "לא תתורו" רק את "המסתכל בעריות" כי באשה פנויה באמת מותר להסתכל.

ג. אך באמת דברי הרמב"ם בפיה"מ מוקשים הן מצד הסברא הן מצד המסורת והן ממה שסותרים את דבריו במקום אחר.

מצד הסברא: האסור של "לא תתורו" בנוי בעיקר על התוצאה כלומר על מה שמהרהר בה, כל' הרמב"ם עצמו "שהיא גורמת לגופן של עריות". ואם כך מה לי מהרהר בערווה ומה לי מהרהר בפנויה ואם תאמר שהרהור בפנויה אינו אסור כי מה בכך שמהרהר, הלא מעבר להרהור אין שום המשך אסור ולכן דייק הרמב"ם וכתב "שהיא גורמת לגופן של עריות" כלומר שבאמת בהרהור לא התחשב הרמב"ם אלא באיסור היותר חמור "גופן של עריות" שזה ודאי ל"ש בפנויה. מ"מ עדיין קשה שהלא בהל' עכו"ם נקט הרמב"ם שהאיסור הוא ההרהור, ויותר מזה דחז"ל "ונשמרת מכל דבר רע שלא תהרהר ביום ותבא לידי קרי בלילה"⁴. ובהרהור המוביל לידי קרי אין שייך לחלק בין ערווה לשאינה ערווה. ולפי"ז בין אם נאמר שישנו איסור של "ולא תתורו" ובין אם נאמר שהאיסור הוא מצד "ונשמרת" מ"מ ודאי שיש איסור הרהור בפנויה ומתוך כך צריך לאסור כל הסתכלות המובילה להרהור כשם שאסרנו הסתכלות כזו בערווה.

מצד המסורת: א. כתובות יז. "אר"ש בר נחמי אר"י מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה (וכשרואה הכל מסתכלים בה נכנס יופיה בלבו - רש"י) ולית הלכתא כוותיה" ומשמע שאסור להסתכל כלל בכלה (וכ"מ בשו"ע אבהע"ז ס"ה ב) והנה הרמב"ם התיר להסתכל ביום הראשון, בשעת ברכה וצ"ע. צריך לומר שהרמב"ם מסביר שכל חדושו של ר"י הוא להסתכל בה כל שבעה אך ביום הראשון שהיא עדיין אינה א"א גמורה מותר להסתכל בה.⁵

ב. ברכות כד. "אר"ש ששת טפח באשה ערווה למאי, אילימא לאסתכולי בה - והאר"ש למה מנה הכתוב תכשיטיין שבחוץ עם תכשיטיין שבפנים לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף. אלא באשתו ולק"ש.

א"ר חסדא שוק באשה ערווה שנא' גלי שוק עברי נהרות וכתוב תגל ערוותך וגם תראה חרפתך. אמר שמואל קול באשה ערווה שנא' כי קולך ערב ומראך נאוה אר"ש שער באשה ערוה. שנא' שערך כעדר העיזים".

באור הסוגיא: ר"ש אמר דין סתמי" טפח באשה ערווה" כלומר שלגבי איזה שהוא דין הקשור לנשים ישנה משמעות לשעור המקום המגולה שבאשה, מנסה הגמ' להבין לגבי איזה אסור המסתעף מעניני נשים נא' דין זה. הה"א של הגמ' היא שמדובר באסור הסתכלות. הבנה זו נדחית כי איסור הסתכלות בנשים הוא אפי' באצבע קטנה. לכן מגיעה הגמ' למסקנה שמדובר על אשתו בשעת ק"ש שאם טפח מגולה בה אסור לקרות ק"ש כנגדה. כלומר שאע"פ שבד"כ מותר להסתכל באשתו מ"מ בשעת ק"ש אסור, אך שעור המינימום המגולה שכנגדו אסור הוא טפח. מסתבר שאין כל המקומות שווים ודווקא במקומות הרגילים להיות מכוסים מיירי.

מתוך כך נסמכו דינים שונים של איסור שוק קול ושער שגם הם בכלל ערווה ומקורותיהם מפסוקים. הנפ"מ הגלויה להגדרת מקומות אלו כערווה היא באשתו ולק"ש שהלא באשה אחרת כבר נתבאר שאף באצבע קטנה אסור להסתכל ואף שלא בשעת קריאת שמע. וכשנדייק יותר "אצבע" מורה שאף מקומות גלויים אסור להסתכל, "קטנה" מורה שאף בפחות מטפח.

מפורטים שלושה מצבים בסוגייתנו

1. אצבע קטנה האסורה בכל אשה.

2. טפח מגולה האסור באשתו בשעת ק"ש.

3. שלושה דברים המוגדרים כערווה.

והנה הרמב"ם בא וחילק שבאשה פנויה מותר להסתכל ויש להבין כיצד הוא מסביר את האיסור להסתכל באצבע קטנה של אשה.

ג. ע"ז כ. "מעשה ברשב"ג שהיה ע"ג מעלה בהר הבית וראה עכו"ם אחת נאה ביותר אמר מה רבו מעשיך ה'.⁶ ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס הרשע רק שחק ובכה. רק - שהיתה באה מטיפה סרוחה, שחק - דעתידה דמיגיירא ונסיב ליה, בכה - דהאי שופרא בלי עפרא... ולאסתכולי (באשה) מי שרי? מיתבי ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפי' מכוערת ולא בבגדי צבע של אשה (שזוכר את האשה כמו שהיא מלובשת בהן שמייפין אותה ומהרהר אחריה - רש"י) דאינו רואה אותם מרחוק באה כנגדו שיעצם עיניו) מבואר בסוגיא זו שאסור להסתכל אף בגויה, מתוך שהקשו על ראית הרשב"ג ור"ע את העובדת-כוכבים "ולאסתכולי מי שרי". יותר מזה מבואר שאף בפנויה יפה אסור להסתכל, וכ"כ החמירו בהסתכלות זו

עד שבאו ותי' שקרן זוית הואי דלולי זה לא הי' ר"ע ורשב"ג רואה אותה כלל.

והנה הרמב"ם כתב שמותר להסתכל בפנויה ולא חילק בין יפה לשאינה יפה 'וישנו מקור נוסף והוא סיעתא לדברי הרמב"ם, קידושין מא. "אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה" הרי מבוארים דברי הרמב"ם שמצווה לבדוק את הפנויה אם היא יפה'.

מצד סתירת דבריו זא"ז: ז"ל הרמב"ם פכ"א מהל' אסו"ב הב' ג' "ואסור לאדם לקרוץ בידי וברגליו או לרמוז בעיניו לאחת מן העריות וכן לשחוק עמה או להקל ראש ואפי' להריח בשמים שעליה או להביט ביפיה אסור ומכין המתכוין לד"ז מכת מרדות. והמסתכל אפי' באצבע קטנה של אשה ונתכוון ליהנות כמי שנסתכל במקום התורף ואפי' לשמוע קול הערווה או לראות שיערה אסור. וכל הדברים האלו אסורין בחייבי

לאוין ומותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה בין בתולה בין בעולה כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה ואין בזה צד איסור ולא עוד אלא ראוי לעשות כן אבל לא יסתכל דרך זנות, הרי הוא ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה".

א. כתב שהמתכוין לד"ז ומשמע מי שקורץ בצורה מכוונת אע"פ שאינו מכוין להנאה ולעומת זה בפיה"מ כתב "במתכוין להנאת כ"ז אסור" כלומר שהאיסור מתחיל רק מכוונה להנאה.

ב. השמיט ההיתר להסתכל בכלה.

ג. אסר להסתכל בכל אשה אפי' באצבע קטנה, ולא חילק בין פנויה לנשואה כדרך שחילק בפיה"מ.

ד. הוסיף וחילק בין ערוה לבין פנויה במקומות המכוסים, שבעריות נוסף דין ואיסור הסתכלות במקומות המכוסים, אשר לפי"ד בפה"מ אין לזה משמעות.

אכן, דברי הרמב"ם בהלכות אינם בהירים כי גם בדבריו מבואר שמותר להסתכל באשה שלא ע"מ ליהנות, אך בה"ל תשובה נקט שג"ז אסור.

גם איסורי עריות אליבא דשיטת הרמב"ם אינם ברורים שעל יפיה של ערוה (מושג שמצד עצמו דורש הבהרה) כתב שאסור להביט. ועל שער כתב לראות. אך באשה שאינה ערוה הגדיר את האיסור רק במסתכל ונוסף לזה תנאי של כוונה להנאה. לעומת כל אלה כתב בהיתר להסתכל בפנויה ע"מ לבדקה "אבל לא יסתכל דרך זנות" - נתחדש בדבריו גדר חדש של הסתכלות. הרמב"ם משתמש במס' בטויים שמגלים רמות שונות ואכויות מס' של הסתכלות אשר סברת חילוקם ומקורם צ"ע.

אך ביותר ק' שהלא הגמ' בע"ז אסרה להסתכל בפנויה יפה ובנשואה מכוערת ובשלמא נשואה מכוערת נכלל בדבריו שאסור להביט על הערוה, אך דין פנויה יפה נשמט וצ"ע.

(המשך יבוא בעזה"י)